

Justitieutskottets betänkande

1980/81:38

om främjande av flykt m. m. (prop. 1980/81:106 jämte motion)

Propositionen m. m.

I proposition 1980/81:106 har regeringen (justitiedepartementet) efter hörande av lagrådet föreslagit riksdagen att anta i propositionen framlagda förslag till

1. lag om ändring i lagen (1981:29) om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i brottsbalken,
3. lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,
4. lag om ändring i lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,
5. lag om ändring i smittskyddslagen (1968:231),
6. lag om ändring i läkemedelsförordningen (1962:701),
7. lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968:64).

Rörande propositionens huvudsakliga innehåll hänvisar utskottet till vad som anförs i det följande under rubriken Utskottet på s. 6.

I samband med propositionen behandlar utskottet den med anledning av propositionen väckta motionen 1980/81:1961 av Lars Werner m. fl. (vpk). Motionsyrkandet redovisas på s. 6.

Socialutskottet har avgett yttrande i ärendet såvitt gäller lagförslagen under punkterna 1–6 och motionen. Yttrandet fogas som *bilaga* till detta betänkande.

De vid propositionen fogade lagförslagen har följande lydelse.

1. Förslag till**Lag om ändring i lagen (1981:29) om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 17 kap. 12 § brottsbalken, i den lydelse paragrafen har erhållit genom lagen (1981:29) om ändring i nämnda balk, skall ha nedan angivna lydelse.

17 KAP.**12 §***Nuvarande lydelse*

Hjälper man den, som är fånge, häktad eller anhållen eller *eljest är för annat än sjukvård* berövad friheten, att komma lös eller främjar man, efter det han avvikit, hans flykt genom att dölja honom eller genom annan sådan åtgärd, *dömes* för främjande av flykt till böter eller fängelse i högst två år.

Föreslagen lydelse

Hjälper man den, som är fånge, häktad eller anhållen eller *annars med laga rätt är* berövad friheten, att komma lös eller främjar man, efter det *att* han avvikit, hans flykt genom att dölja honom eller genom annan sådan åtgärd, *döms* för främjande av flykt till böter eller fängelse i högst två år.

2. Förslag till**Lag om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 17 kap. 16 § brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***17 KAP.****16 §**

För försök eller förberedelse till våld eller hot mot tjänsteman *dömes* till ansvar enligt vad i 23 kap. *stadgas, såframt* ej brottet, om det fullbordats, skulle *hava* varit att anse som ringa. För försök till främjande av flykt *dömes ock* till ansvar enligt vad i 23 kap. *sägs*.

För försök eller förberedelse till våld eller hot mot tjänsteman *döms* till ansvar enligt vad som *föreskrivs* i 23 kap., *såvida* ej brottet, om det fullbordats, skulle *ha* varit att anse som ringa. För försök *eller förberedelse* till främjande av flykt *döms också* till ansvar enligt vad *som anges* i 23 kap.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

3. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 36 § lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall skall upphöra att gälla vid utgången av år 1981.

4. Förslag till

Lag om ändring i lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda

Härigenom föreskrivs att 57 § lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

57 §

Den som driver enskild inrättning eller verksamhet i strid mot bestämmelserna i 10 § första stycket, dömes till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som hjälper någon som är inskriven i specialsjukhus med stöd av 35 § att avvika från sjukhuset, dömes till böter eller fängelse i högst två år. För försök dömes till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982.

5. Förslag till

Lag om ändring i smittskyddslagen (1968:231)

Härigenom föreskrivs att 28 § smittskyddslagen (1968:231) skall upphöra att gälla vid utgången av år 1981.

6. Förslag till

Lag om ändring i läkemedelsförordningen (1962:701)

Härigenom föreskrivs att i läkemedelsförordningen (1962:701) skall införas ett nytt moment, 20 § 4 mom., av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 §
4 mom.¹

Den som obehörigen ger sig ut för läkare, tandläkare eller veterinär för att få läkemedel utlämnade i strid mot vad som är föreskrivet, döms till böter eller fängelse i högst sex månader, om gärningen inte är belagd med strängare straff enligt brottsbalken. Detsamma gäller den som i sådan avsikt åberopar ett recept från en obehörig person.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

¹ Förutvarande 20 § 4 mom. upphävt genom 1975:763.

7. Förslag till Lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968:64)

Härigenom föreskrivs att 6 och 7 §§ narkotikastrafflagen (1968:64) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §

Narkotika som har varit föremål för brott enligt denna lag eller värdet därav samt vinning av sådant brott skall förklaras förverkat, om det ej är uppenbart obilligt. Detsamma gäller förlag för sådant brott eller dess värde, om förlaget mottagits och mottagandet utgör brott enligt denna lag.

Föremål som använts som hjälpmedel vid brott enligt denna lag eller dess värde får förklaras förverkat, om det är påkallat till förebyggande av brott eller eljest särskilda skäl föreligger.

Injektionsspruta eller kanyl, som kan användas för insprutning i människokroppen och som påträffas hos någon som begått brott enligt denna lag eller i utrymme som disponeras av honom, skall, oavsett vem föremålet tillhör, förklaras *förverkad*, om det ej är uppenbart obilligt.

Injektionssprutor eller kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen och som påträffas hos någon som *har* begått brott enligt denna lag eller i *ett* utrymme som disponeras av honom *eller påträffas i förbindelse med narkotika som har varit föremål för brott enligt denna lag*, skall, oavsett vem föremålet tillhör, förklaras *förverkade*, om det ej är uppenbart obilligt.

7 §¹

Angående beslag av egendom, som kan antas vara förverkad enligt 6 §, gäller bestämmelserna om beslag i rättegångsbalken med följande avvikelser.

Bestämmelsen att åtal skall väckas inom viss tid gäller ej i annat fall än då rätten utsatt sådan tid.

Bestämmelserna i 2 § 1 och 3 samt 3 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. skall *äga motsvarande tillämpning* då beslag skett av narkotika, *injektionsspruta* eller *kanyl*. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter

Bestämmelserna i 2 § 1 och 3 samt 3 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m. m. skall *tillämpas på motsvarande sätt* då beslag har skett av narkotika, *injektionssprutor* eller *kanyler*. *Tiden för att anmäla missnöje skall dock räknas från dagen för förord-*

¹ Senaste lydelse 1980:28.

Nuvarande lydelse

om förfarandet med narkotika som tagits i beslag.

Föreslagen lydelse

nandet. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om förfarandet med narkotika som tagits i beslag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1981.

Motionen

I motion 1980/81:1961 av Lars Werner m. fl. (vpk) hemställs

1. att riksdagen beslutar avslå lagförslagen under punkterna 1–5,
2. att riksdagen uttalar att straffbestämmelser om främjande av flykt bör regleras i resp. speciallagstiftning i enlighet med vad som anförs i motionen.

Utskottet*Propositionens huvudsakliga innehåll*

I propositionen föreslås att straffbestämmelsen i brottsbalken (BrB) om främjande av flykt utvidgas till att omfatta alla som med laga rätt är berövade friheten, samtidigt som de motsvarande bestämmelser som finns i olika speciallagar upphävs. Vidare föreslås att brottet skall straffbeläggas redan på förberedelsestadiet.

Förslaget innebär också att det i läkemedelsförordningen införs en bestämmelse av innebörd att den som genom att obehörigen ge sig ut för läkare, tandläkare eller veterinär för att få ut läkemedel illegalt skall kunna dömas till straff, liksom den som åberopar recept från en obehörig person. Avsikten är främst att härigenom kunna ingripa mot telefoneringsrecept av obehörig person, s. k. falskt telefonrecept.

Slutligen föreslås vissa ändringar i narkotikastrafflagen som innebär förenklingar i förfarandet vid förverkande av narkotika, injektionssprutor och kanyler med okänd ägare.

*Främjande av flykt**Gällande rätt*

I 17 kap. 12 § BrB straffbeläggs främjande av flykt. Lagrummet upptar två slags förfaranden. Det ena innebär att man hjälper någon som är berövad

friheten att komma lös. Det andra innebär att man, efter det att någon som är berövad friheten har kommit lös, främjar dennes flykt genom att dölja honom eller genom att vidta "annan sådan åtgärd". För att bestämmelsen skall vara tillämplig krävs, enligt vad som nu gäller, att frihetsberövandet skett för annat än sjukvård, vård enligt barnavårdslagen (1960:97) eller lagen (1954:579) om nykterhetsvård. Straffet är böter eller fängelse i högst två år.

Tidigare ändringar

Riksdagen antog år 1980 socialtjänstlagen (1980:620) och lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVM). Samtidigt upphävdes barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård. I anslutning till dessa lagändringar, som träder i kraft den 1 januari 1982, ändrades BrB:s bestämmelse om främjande av flykt (SFS 1981:29). Ändringen innebär att undantagen i lagrummet för frihetsberövanden enligt barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård utgår med verkan fr. o. m. den 1 januari 1982.

I barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård finns bestämmelser om straff för den som hjälper någon som är berövad friheten enligt dessa lagar att fly. I 89 § barnavårdslagen straffbeläggs bl. a. sådana förfaranden som innebär att man hjälper den som är berövad friheten enligt barnavårdslagen att fly. Straffet är böter eller fängelse i högst sex månader. För lagföring krävs att gärningen anmäls till åtal av barnavårdsnämnd, styrelse för ungdomsvårdsskola eller tillsynsmyndighet. Enligt 68 § lagen om nykterhetsvård döms den som hjälper någon som är intagen på allmän vårdanstalt att avvika. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.

I de lagar som ersätter barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård (dvs. socialtjänstlagen och LVU) finns inga motsvarande straffbestämmelser.

Socialberedningen har i betänkandet (SOU 1981:7) LVM Lag om vård av missbrukare i vissa fall föreslagit en ny lag om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Den är avsedd att komplettera socialtjänstlagen för sådana fall då missbrukare av alkohol eller narkotika inte kan beredas nödvändig vård i frivilliga former. Inte heller i förslaget till LVM finns några straffbestämmelser för den som hjälper någon som är berövad friheten att fly.

Socialutskottet anför i sitt yttrande till justitieutskottet att den ändring i BrB:s bestämmelse om främjande av flykt som innebär att undantagen för frihetsberövanden enligt barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård utgår torde ha ansetts vara av huvudsakligen formell karaktär. Socialutskottet konstaterar nu att ändringen innebär att BrB:s bestämmelse om främjande av flykt kan bli tillämplig vid dels sådana omhändertaganden enligt LVU som sker enligt 1 § andra stycket 2 eller tredje stycket, dels omhändertaganden av missbrukare enligt den föreslagna LVM.

Av regeringen nu föreslagen ändring

Regeringens nu aktuella förslag till ändring i BrB:s bestämmelse om främjande av flykt innebär att även undantaget för frihetsberövanden för sjukvård utgår. När det gäller frihetsberövanden för sjukvård finns i vissa författningar särskilda straffbestämmelser för den som hjälper den frihetsberövade att avvika. I propositionen föreslås samtidigt att dessa bestämmelser upphävs. De bestämmelser som således föreslås bli upphävda finns i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall, lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda och smittskyddslagen (1968:231). En skillnad mellan de nu nämnda bestämmelserna och BrB:s bestämmelse om främjande av flykt är att de endast straffbelägger hjälp med fritagande medan BrB:s bestämmelse också avser döljande av den som kommit lös. Straffskalorna är desamma som i BrB:s bestämmelse.

Sammanfattningsvis innebär de tidigare beslutade ändringarna och det nu aktuella förslaget att BrB:s bestämmelse om främjande av flykt fr. o. m. den 1 januari 1982 blir tillämplig på alla slags frihetsberövanden och att förberedelse till främjande av flykt blir straffbelagd. Som har framgått av det föregående och som socialutskottet anför innebär det en utvidgning av det straffbara området vid omhändertaganden enligt de sociala vårdlagarna.

Överväganden

Regeringens förslag i denna del grundar sig på en departementspromemoria (Ds Ju 1980:1) som föranletts av en hemställan från riksåklagaren om ändring i BrB:s bestämmelse om främjande av flykt. Enligt riksåklagaren syntes rättsläget vara oklart när det gäller frågan vilken personkrets som utesluts från tillämpningen av bestämmelsen. Riksåklagaren har hänvisat bl. a. till ett fall då en vårdare som hade hjälpt en intagen på rättspsykiatrisk klinik att fly frikändes från ansvar med motiveringen att den intagne, som vistades på kliniken efter lagakraftätagande dom på sluten psykiatrisk vård i avvaktan på intagning på sjukhus, varken var häktad eller intagen för psykiatrisk vård; varken BrB eller lagen om sluten psykiatrisk vård i vissa fall ansågs tillämplig. I departementspromemorian anges att det även i vissa andra fall kan vara tveksamt om en fritagning är straffbar, t. ex. när polisen har verkställt frihetsberövandet med syfte att inställa eller återföra den omhändertagne till sjukhus för sluten psykiatrisk vård.

Vid sin motivering till förslaget i denna del knyter departementschefen an till dessa uttalanden. Han anför att det naturligtvis är angeläget att de oklarheter som sålunda kan föreligga i fråga om tillämpningsområdet för BrB:s bestämmelse om främjande av flykt undanröjs. Vidare uttalar departementschefen att han i likhet med remissinstanserna finner det innebära en i princip lämplig lösning att ge den aktuella bestämmelsen en generell utformning så att främjande av flykt blir straffbart så snart fråga är

om en person som med laga rätt är berövad friheten.

Under remissbehandlingen av departementspromemorian uttalade brottsförebyggande rådet (BRÅ) att det inte, annat än möjligen i vissa kvalificerade fall, fanns behov av att utvidga kriminaliseringen för frihetsberövanden för sjukvård till att omfatta döljande och annan åtgärd efter avvikande. BRÅ föreslog som en tänkbar lösning att det i bestämmelsen föreskrevs att straffansvar inte skall ådömas, om gärningen med hänsyn till frihetsberövandets art och bakgrund, gärningsmannens förhållande till den fritagne och sättet att hjälpa honom framstår som ringa. Departementschefen fann att en sådan strafffrihetsregel som BRÅ hade föreslagit kunde avvaras, och han pekade i sammanhanget på att reglerna om åtalsunderlåtelse – i första hand i 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken – här som i andra sammanhang gör det möjligt att avstå från lagföring om en tillämpning av straffbestämmelsen undantagsvis skulle aktualiseras i ett fall där gärningen kan bedömas sakna egentligt straffvärde.

I motionen hemställs att riksdagen avslår propositionen såvitt gäller främjande av flykt. Motionärerna anför att det innebär en principiellt förändrad syn att jämställa alla former av frihetsberövanden när det gäller straffbestämmelserna för främjande av flykt. Enligt motionärerna är frihetsberövandena i fråga av så olika karaktär att straffbestämmelserna vad gäller främjande av flykt bör regleras i resp. speciallag; därigenom blir det möjligt att ha differentierade bestämmelser. Motionärerna vänder sig också bl. a. mot den utvidgning av det kriminaliserade området som förslaget innebär.

Socialutskottet ställer sig principiellt tveksamt till att de regler som i första hand är avpassade för kriminalvården utsträcks till det sociala vårdområdet. Socialutskottet uttalar vidare bl. a.

Frihetsberövanden enligt de sociala vårdlagarna är i princip betingade av den omhändertagnes eget vårdbehov och sker i hans intresse. I de allra flesta fall finns ingen anledning att befara att den vårdbehövande skulle vara farlig för sin omgivning eller att han skulle göra sig skyldig till allvarliga brott. Undantag härifrån finns visserligen, främst bland personer som av domstol överlämnats till sluten psykiatrisk vård. Dessa undantag bör dock inte föranleda att man utsträcker straffbarheten för främjande av flykt till situationer där vårdintresset inte påkallar åtal eller där ett åtal t. o. m. kan ha mycket negativa effekter för det fortsatta behandlingsarbetet. Socialutskottet kan således inte dela uppfattningen att exempelvis hjälp till den som avviker från ett hem där han får vård för sina missbruksproblem alltid skall betraktas som ett allvarligt brott, t. o. m. om hjälpen kommer från en familjemedlem eller annan närstående. Möjligheten att i vissa fall underlåta åtal rubbar inte vad som nu sagts. På det sociala området bör utgångspunkten snarare vara motsatt den som gäller inom kriminalvården. Åtal bör alltså inte komma i fråga annat än i kvalificerade fall där inte vårdsynpunkterna talar mot att gärningen beivras.

Den i propositionen valda lösningen kan alltså inte utan vidare accepteras inom den sociala sektorn där den skulle kunna leda till att straff utdömdes

även i fall när det från vårdsynpunkt hade varit önskvärt att undvika åtal. För att förebygga sådana konsekvenser kan olika lösningar tänkas.

Socialutskottet förordar sammanfattningsvis att det i BrB:s bestämmelse om främjande av flykt införs en föreskrift av innehåll att straff inte skall ådömas om gärningen med hänsyn till frihetsberövandets art och syfte, gärningsmannens förhållande till den som avvikit eller annan särskild omständighet framstår som ringa.

Enligt justitieutskottets mening är det, som departementschefen anför, angeläget att de oklarheter som kan föreligga i fråga om tillämpningsområdet för BrB:s bestämmelse om främjande av flykt undanröjs. Utskottet anser att den i propositionen valda lösningen i princip är lämplig. Att låta BrB:s bestämmelse om främjande av flykt omfatta alla slags frihetsberövanden synes dock enligt justitieutskottets mening i vissa fall, som framgår av socialutskottets yttrande, kunna leda till mindre önskvärda effekter såvitt gäller frihetsberövanden på det sociala vårdområdet. Visserligen torde det i sådana fall ofta vara möjligt att avstå från lagföring – där så är motiverat – med stöd av reglerna om åtalsunderlåtelse. Även med beaktande av denna möjlighet finner justitieutskottet det dock, på de av socialutskottet anförda skälen, vara lämpligt att införa en regel om ansvarsfrihet i ringa fall. Utskottet föreslår att så sker.

Avsikten är inte att ansvarsfrihetsregeln skall avse sådana frihetsberövanden som lagrummet enligt sin tidigare lydelse främst gällt. Frihetsberövanden enligt den straffrättsliga och processrättsliga lagstiftningen skall således inte omfattas av den nya regeln om ansvarsfrihet. Detta gäller också frihetsberövanden på näraliggande rättsområden, t. ex. utlänningslagstiftningen. Syftet med den nya regeln är att göra det möjligt att i vissa fall undvika straffrättsliga ingripanden vid främjande av flykt som gäller dem som har berövats friheten enligt lagstiftningen på det sociala vårdområdet. Enligt utskottets mening bör den föreslagna strafffrihetsregeln i princip endast bli tillämplig på sådana frihetsberövanden som socialutskottet åsyftar i sitt yttrande. Bland de omständigheter som bör tillmätas betydelse vid ställningstagande till frågan om strafffrihet är således, som socialutskottet anför, vårdsynpunkterna.

I sammanhanget vill justitieutskottet framhålla vad socialutskottet har anført om att inte all vård enligt LVU och den föreslagna LVM är att karakterisera som frihetsberövanden. I denna del anför socialutskottet att barn som har omhändertagits på grund av undermåliga hemförhållanden inte kan anses vara berövade friheten. Som exempel på andra situationer där man knappast kan tala om frihetsberövanden nämner socialutskottet att vården äger rum i eget hem enligt 11 § andra stycket LVU eller enligt 15 § första stycket förslaget till LVM eller i familjehem eller på helt öppen vårdinstitution som saknar kvarhållningsrätt.

Enligt justitieutskottets mening måste vidare tillvägagångssättet vid

gärningen tillmätas betydelse vid bedömning av frågan om ansvarsfrihet skall inträda. Om gärningsmannen visar t. ex. förslagenhet eller hänsynslöshet är givetvis utrymmet för strafffrihet mindre än annars. I sammanhanget vill utskottet erinra om att det för att straffansvar skall inträda för främjande av flykt redan nu krävs att gärningsmannen verkligen är aktivt verksam (prop. 1962:10 s. B 250). Någon ändring i det avseendet är inte åsyftad med den nu föreslagna ändringen av lagrummet.

För att ansvarsfrihet skall inträda enligt den nya regeln bör det enligt utskottets mening vidare krävas att gärningsmannen står i ett sådant förhållande till den som har berövats friheten att hans handlande framstår som mindre klandervärt. Detta kan t. ex. vara fallet då gärningsmannen står i en nära familjerelation till den som har berövats friheten.

Av vad som nu har sagts framgår att strafffrihetsregeln bör ges en något mera restriktiv utformning än socialutskottet har förordat. Bestämmelsen bör införas som ett andra stycke i 17 kap. 12 § BrB med den lydelse som framgår av utskottets hemställan.

Enligt regeringens förslag inleds bestämmelsen i 17 kap. 12 § BrB om främjande av flykt med orden "Hjälper man den, som är fänge, häktad eller anhållen eller annars med laga rätt berövad friheten ---". Med ordet "fänge", som redan nu finns i lagrummet, torde avses personer som är intagna på kriminalvårdsanstalt. Formuleringen knyter således an till en i andra sammanhang övergiven terminologi. Med hänsyn härtill föreslår utskottet en redaktionell jämkning av lagrummet i denna del. Utskottets förslag framgår av hemställan nedan.

Övrigt

I övrigt föranleder propositionen eller motionen inget uttalande från utskottets sida.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen med anledning av proposition 1980/81:106 och med anledning av motion 1980/81:1961 antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1981:29) om ändring i brottsbalken med den ändringen att 17 kap. 12 § erhåller följande som *Utskottets förslag* betecknade lydelse:

Regeringens förslag

Utskottets förslag

17 kap.

12 §

Hjälper man den, som är *fånge*, häktad eller anhållen eller annars med laga rätt *är* berövad friheten, att komma lös eller främjar man, efter det att han avvikit, hans flykt genom att dölja honom eller genom annan sådan åtgärd, döms för främjande av flykt till böter eller fängelse i högst två år.

Hjälper man den som är *intagen på kriminalvårdsanstalt eller som är* häktad eller anhållen eller *som* annars *är* med laga rätt berövad friheten att komma lös eller främjar man, efter det att han avvikit, hans flykt genom att dölja honom eller genom annan sådan åtgärd, döms för främjande av flykt till böter eller fängelse i högst två år.

Till ansvar skall inte dömas om gärningen är att anse som ringa med hänsyn till frihetsberövandets art och syfte, gärningsmannens tillvägagångssätt och hans förhållande till den vars flykt han har främjat.

2. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i brottsbalken.
3. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall,
4. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1967:940) angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda,
5. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i smittskyddslagen (1968:231),
6. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i läkemedelsförordningen (1962:701).
7. att riksdagen antar det genom propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i narkotikastrafflagen (1968:64).

Stockholm den 12 maj 1981

På justitieutskottets vägnar

BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s), Bonnie Bernström (fp), Maja Bäckström (s) och Ulla-Britt Åbark (s).

Socialutskottets yttrande

1980/81:3 y

om straff för främjande av flykt m. m.

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har den 24 mars 1981 hemställt om socialutskottets yttrande över de i proposition 1980/81:106 om ändring i brottsbalken m. m. (främjande av flykt, falska telefonrecept m. m.) under punkterna 1–6 framlagda förslagen. Med anledning av propositionen har väckts motion 1980/81:1961 av Lars Werner m. fl. (vpk).

Utskottet

I propositionen föreslås en ändrad lydelse av 17 kap. 12 § brottsbalken om straff för främjande av flykt, som därigenom kommer att få en generell avfattning och bli tillämplig bl. a. vid sådana frihetsberövanden som beslutas enligt de sociala vårdlagarna.

17 kap. 12 § brottsbalken har tidigare innehållit undantag för dels sjukvård, dels vård enligt barnavårdslagen eller lagen om nykterhetsvård. Som följd av att barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård upphör att gälla vid utgången av år 1981 för att ersättas av socialtjänstlagen, lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och eventuellt även en lagstiftning om vård oberoende av samtycke av vuxna missbrukare (i det följande kallad LVM i enlighet med socialberedningens förslag i SOU 1981:7) beslutade riksdagen hösten 1980 att undantagen för vård enligt barnavårdslagen och lagen om nykterhetsvård skulle utgå ur bestämmelsen i 17 kap. 12 § brottsbalken (SoU 1980/81:15, rskr 1980/81:130). Ändringen torde ha ansetts vara av huvudsakligen formell natur och blev inte närmare diskuterad vid riksdagsbehandlingen. Vid denna tidpunkt förelåg dessutom lagrådsremiss i det nu aktuella ärendet. Riksdagens beslut innebär att brottsbalkens bestämmelser om främjande av flykt kan bli tillämpliga vid dels sådana omhändertaganden enligt LVU som sker enligt 1 § andra stycket 2 eller tredje stycket, dels omhändertaganden av missbrukare enligt en eventuell LVM. Det bör således observeras att det inte är all vård enligt nämnda lagar som kan karakteriseras som frihetsberövande. Barn som omhändertagits på grund av undermåliga hemförhållanden kan inte anses vara berövade friheten. Det finns också andra situationer där man knappast kan tala om frihetsberövande, t. ex. om vården äger rum i eget hem enligt 11 § andra stycket LVU eller enligt 15 § första stycket i socialberedningens förslag till LVM eller i familjehem eller på någon helt öppen vårdinstitution

som saknar kvarhållningsrätt. Dessa frågor torde böra belysas tydligare än vad som skett i propositionen.

I proposition 1980/81:106 föreslås att även undantaget för sjukvård skall utgå ur 17 kap. 12 § brottsbalken, varjämte föreslås följdändringar i lagen om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall (LSPV), lagen angående omsorger om vissa psykiskt utvecklingsstörda (omsorgslagen) samt smittskyddslagen. Brottsbalkens regler skulle därigenom bli tillämpliga även vid omhändertaganden enligt dessa lagar.

Jämfört med dagens situation innebär en generell reglering i brottsbalken en utvidgning av det straffbara området vid omhändertaganden enligt de sociala vårdlagarna. Döljande av den som avvikit är således i allmänhet inte straffbart enligt dessa lagar. Maximistraffet är vidare högre enligt brottsbalkens regler än enligt de allttjämt gällande lagarna om barnavård och nykterhetsvård. Här bör även nämnas att det enligt 92 § barnavårdslagen krävs att gärningen anmäls till åtal av vederbörande barnavårdsnämnd, styrelse för ungdomsvårdsskola eller tillsynsmyndighet.

Utskottet ställer sig principiellt tveksamt till att regler som i första hand är avpassade för kriminalvården på detta sätt utsträcks till det sociala vårdområdet. Frihetsberövanden enligt de sociala vårdlagarna är i princip betingade av den omhändertagnes eget vårdbehov och sker i hans intresse. I de allra flesta fall finns ingen anledning att befara att den vårdbehövande skulle vara farlig för sin omgivning eller att han skulle göra sig skyldig till allvarliga brott. Undantag härifrån finns visserligen, främst bland personer som av domstol överlämnats till sluten psykiatrisk vård. Dessa undantag bör dock inte föranleda att man utsträcker straffbarheten för främjande av flykt till situationer där vårdintresset inte påkallar åtal eller där ett åtal t. o. m. kan ha mycket negativa effekter för det fortsatta behandlingsarbetet. Socialutskottet kan således inte dela uppfattningen att exempelvis hjälp till den som avviker från ett hem där han får vård för sina missbruksproblem alltid skall betraktas som ett allvarligt brott, t. o. m. om hjälpen kommer från en familjemedlem eller annan närstående. Möjligheten att i vissa fall underlåta åtal rubbar inte vad som nu sagts. På det sociala området bör utgångspunkten snarare vara motsatt den som gäller inom kriminalvården. Åtal bör alltså inte komma i fråga annat än i kvalificerade fall där inte vårdsynpunkterna talar mot att gärningen beivras.

Den i propositionen valda lösningen kan alltså inte utan vidare accepteras inom den sociala sektorn där den skulle kunna leda till att straff utdömdes även i fall när det från vårdsynpunkt hade varit önskvärt att undvika åtal. För att förebygga sådana konsekvenser kan olika lösningar tänkas.

En möjlighet vore att i likhet med vad som nu gäller enligt barnavårdslagen för åtal kräva en anmälan eller angivelse från något för vården ansvarigt organ. Detta skulle emellertid kräva en komplicerad tilläggsbestämmelse i brottsbalken, samtidigt som det beträffande vissa vårdområden inte är självklart vilket organ som skulle kunna anförtros en sådan uppgift. Detta

alternativ behöver därför utredas närmare innan man kan ta ställning till utformningen av eventuella lagregler.

Det i motionen framlagda förslaget att eventuella straffbestämmelser bör utformas särskilt för varje vårdområde och införas i resp. lag kräver också närmare utredning. Utskottet vill dessutom erinra om att den lydelse av 17 kap. 12 § brottsbalken som kommer att gälla från årsskiftet 1981-1982 i allt fall kommer att omfatta omhändertaganden enligt LVU och en eventuell LVM om ingen lagändring görs i brottsbalken. Att såsom förordas i motionen avslå propositionsförslaget i denna del skulle därför inte innebära någon godtagbar lösning för dessa omhändertaganden.

Med hänsyn till att riksdagen redan tagit ställning till utformningen av 17 kap. 12 § brottsbalken såvitt avser vård enligt LVU och LVM torde det heller inte vara möjligt att nu göra för domstolarna vägledande uttalanden om bestämmelsens tillämpning annat än såvitt avser sjukvårdsområdet. Möjligheterna att genom motivuttalanden skilja ut de fall där något straffrättsligt ingripande inte är påkallat är således begränsade.

Socialutskottet anser därför övervägande skäl tala för att det i proposition 1980/81:106 framlagda förslaget till ändring av 17 kap. 12 § brottsbalken bör kompletteras med en strafffrihetsregel efter mönster av 17 kap. 11 § tredje stycket samma lag liksom brottsförebyggande rådet förordat i sitt remissvar över den departementspromemoria som ligger till grund för regeringsförslaget. I motiven till en sådan regel bör därutöver framhållas vårdsynpunktens betydelse för bedömningen. I allmänhet bör åtal inte komma i fråga vid frihetsberövanden som gjorts enbart i den omhändertagnes eget intresse. Detta gäller i synnerhet när det är någon av den vårdbehövandes närmaste som begått gärningen.

Sammanfattningsvis förordar socialutskottet att det i 17 kap. 12 § brottsbalken införs en föreskrift av innehåll att straff inte skall ådömas om gärningen med hänsyn till frihetsberövandets art och syfte, gärningsmannens förhållande till den som avvikit eller annan särskild omständighet framstår som ringa. Det kan naturligtvis även övervägas att som en följd därav företa motsvarande ändring av 17 kap. 11 § brottsbalken på sätt brottsförebyggande rådet föreslagit. Det ankommer dock inte på socialutskottet att ta ställning till denna fråga.

Socialutskottet tillstyrker i övrigt propositionens förslag i vad dessa remitterats till utskottet och avstyrker motion 1980/81:1961.

Stockholm den 28 april 1981

På socialutskottets vägnar
GÖRAN KARLSSON

Närvarande: Göran Karlsson (s), Gabriel Romanus (fp), Evert Svensson (s), Mårten Werner (m), John Johnsson (s), Erik Larsson (c), Blenda Littmarck (m), Ulla Tillander (c), Sven-Gösta Signell (s), Kersti Swartz (fp), Stig Alftin (s), Karin Israelsson (c), Lena Öhrsvik (s), Maria Lagergren (s) och Siri Häggmark (m).